

Malika XUDAYBERGENOVA,
O‘zbekiston davlat san‘at va madaniyat instituti doktranti,
E-mail: maaliikhudaibergenova@mail.ru

O‘zDSMI PhD, dotsent O.G‘.Davlatov taqrizi asosida.

STAGES AND CHARACTERISTICS OF MUSIC EDUCATION DEVELOPMENT IN THE UZBEKISTAN EDUCATION SYSTEM STEPS AND DESCRIPTION

Annotation

This article provides information on the stages of organizing music lessons in general secondary education schools and the process of conducting music lessons.

Key words: Music education, musical literacy, performing rhythmic exercises, group singing.

ЭТАПЫ И ХАРАКТЕРИСТИКИ РАЗВИТИЯ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ УЗБЕКИСТАНА: ШАГИ И ОПИСАНИЕ

Аннотация

В данной статье приведены сведения об этапах организации уроков музыки в общеобразовательных школах и процессе проведения уроков музыки.

Ключевые слова: Музыкальное образование, музыкальная грамотность, выполнение ритмических упражнений, групповое пение, использование опыта зарубежных стран.

O‘ZBEKISTON TA‘LIM TIZIMIDA MUSIQA O‘QITISHNING SHAKLLANISH BOSQICHLARI VA TAVSIFI

Annotatsiya

Ushbu maqolada umumiy o‘rta ta‘lim maktablarida musiqiy dars jarayonlarini tashkillashtirish bosqichlari va musiqiy dars jarayonini olib borish haqida ma‘lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: Musiqa ta‘limi, musiqa savodxonligi, ritmik mashqlar bajarish, jamoa bo‘lib kuylash, xorijiy davlatlar tajribasidan foydalanish.

Kirish. Musiqiy ta‘lim jarayonini o‘quv muassasalarida tashkil etishda pedagogik ilg‘or texnologiyalardan foydalanish, zamonaviy metodlardan foydalangan holda darslarni yanada samarali olib borish yillar davomida pedagoglar oldida turgan asosiy masalalardan biridir. Mustaqillik yillarida san‘at va madaniyat sohasida ko‘plab islohotlar amalga oshirildi. Xususan, respublikamizning har bir viloyat va tumanlarida musiqa va san‘at maktablari, barkamol avlod bolalar ijod markazlari ochilib, chekka hududda istiqomat qilayotgan bolalar ham maktabdan tashqari bo‘sh vaqtini mazmunli o‘tkazishga, o‘z sevimli to‘garagiga borishga imkoniyati paydo bo‘ldi. Musiqa darslarini umumiy o‘rta ta‘lim maktablarida tashkillashtirish, nazariy va amaliy faoliyatni birgalikda rivojlantirish orqali musiqiy darslar sifatini yanada yaxshilash, Oliy ta‘lim muassasalari “Musiqiy ta‘lim” yo‘nalishi talabalarini yetuk kadr qilib tayyorlash davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgan.

Normativ hujjatlar va qarorlar. Mamlakatimizda ta‘lim sifatini yanada yaxshilash va rivojlantirish davlat siyosati darajasidadir. Ayniqsa, san‘at va madaniyat sohasi va musiqa ta‘limini izchil takomillashtirish, sohada yetarlicha kadrlarni tayyorlash, xorij tajribalarini o‘rganish va dars jarayonida tatbiq etish, pedagoglarning malakalarini oshirish yuzasidan ko‘plab qarorlar qabul qilinmoqda. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Bolalar musiqa va san‘at maktablari faoliyatini yanada takomillashtirish bo‘yicha 2016 — 2020-yillarga mo‘ljallangan Davlat dasturi to‘g‘risida” 2015-yil 20-noyabrdagi PQ-2435-son qarori[1], O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 – yil 8 - oktabrdagi PF-5847-son farmoni[3], “Madaniy faoliyat va madaniyat tashkilotlari to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasining 2021 – yil 20 – yanvardagi O‘RQ – 668 – son qonuni[2], Madaniyat va san‘at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo‘shimcha

chora – tadbirlar to‘g‘risida O‘zbekiston Prezidentining 2022 yil 2 – fevraldagi PQ – 112 – son qarori[4], 2022 – 2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasini “Inson qadrini ulug‘lash va faol mahalla yili”[5] da amalga oshirishga oid davlat dasturi va qarorlarida musiqa va san‘at sohasini yanada isloh qilish bo‘yicha tavsiyalar berilgan.

Tarixiy rivojlanish bosqichi. Xususan, 1997 – yilda qabul qilingan “Ta‘lim to‘g‘risidagi qonun” ning 17 – moddasi “Maktabdan tashqari ta‘lim” ni tashkillashtirish to‘g‘risida yozilgan bo‘lib, bunga ko‘ra musiqa va san‘at sohasiga qiziquvchi yoshlarni qo‘llab – quvvatlash va maktabdan tashqari to‘garak va ixtisoslashtirilgan san‘at maktablarini tashkil etish haqida so‘z yuritiladi.[6] 1997- yil 29 – avgustdagi “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” da ushbu 17 – moddadagi keltirilgan qaror ham o‘z ifodasi topgan bo‘lib, umumiy o‘rta ta‘lim o‘quvchilarining maktabdan tashqari mashg‘ulotlar, to‘garaklarga faol qatnashishi va buning uchun muassasalarda shart – sharoitlar yaratilishi haqida so‘z boradi:

“Bolalar va o‘smirlarning ta‘limga bo‘lgan, yakka tartibdagi, ortib boruvchi talab-ehtiyojlarini qondirish, ularning bo‘sh vaqtini va dam olishini tashkil etish uchun davlat organlari, jamoat tashkilotlari, shuningdek boshqa yuridik va jismoniy shaxslar madaniy estetik, ilmiy, texnikaviy, sport va boshqa yo‘nalishlarda maktabdan tashqari davlat va nodavlat ta‘lim muassasalarini tashkil etadilar.

Maktabdan tashqari ta‘limni rivojlantirish, uning tuzilmasi va mazmun-mundariyasini takomillashtirish vazifalarini hal etish uchun quyidagilarni amalga oshirish kerak:

ta'lim berish va kamol toptirishga yo'naltirilgan xizmatlar ko'rsatuvchi muassasalar tarmog'ini kengaytirish va bunday xizmatlar turlarini ko'paytirish;

milliy pedagogik qadriyatlarga asoslangan va jahondagi ilg'or tajribani inobatga oluvchi dasturlar va uslubiy materiallar ishlab chiqish;

o'quvchilarning bo'sh vaqtini tashkil etishning, shu jumladan ommaviy sport va jismoniy tarbiya-sog'lomlashtirish tadbirlarining, bolalar turizmining, xalq hunarmandchiligining mavjud turlari va shakllarini takomillashtirish, milliy turlari va shakllarini tiklash hamda amaliyotga joriy etish"[7].

O'zbekistonda musiqa ta'limi an'anaviy musiqa va G'arb klassik musiqasining boy integratsiyalashuvi bilan ajralib turadi, bu integratsiyalashuv ayni damda mamlakatning turli madaniy merosni ham qamrab olishini aks ettiradi. O'zbekiston uzoq va jonli musiqiy an'anaga ega bo'lib, uning ildizi Buyuk Ipak yo'lining klassik musiqasi va maqom an'anasi, Markaziy Osiyo klassik musiqa janrlarining birlashuvi bilan bog'liq. Sovet tizimi davrida G'arb klassik musiqasi, madaniyati, janrlari, cholg'u asboblarining kirib kelishi ham mahalliy, ham G'arb musiqa an'alarining chambarchas bog'lanishi va bu jarayonni ta'lim tizimiga joriy qilinishini yuzaga keltirdi.

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida ta'lim turlari quyidagilardan iborat bo'lib;

maktabgacha ta'lim va tarbiya;
umumiy o'rta va o'rta maxsus ta'lim;
professional ta'lim;
oliy ta'lim;

oliy ta'limdan keyingi ta'lim;
kadrnlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish;

maktabdan tashqari ta'lim kabi bosqichlarni o'z ichiga olgan [7].

O'zbekistonda musiqa ta'limiga e'tibor ko'pincha erta bolalikdan boshlanadi. Qo'shiq kuylash, ritm mashqlari, musiqa tinglash, musiqa ohangiga mos ritmik harakatlarni bajarish kabi faoliyatlar bolalarga maktabgacha ta'lim muassasalaridan boshlab o'rgatiladi. Boshlang'ich sinflardan musiqa darsi majburiy fan hisoblanib, unda bolalar asosiy musiqa savodxonligi, musiqa tinglash, jamoa bo'lib kuylash, ritmik harakatlar bajarish va bolalar cholg'u asboblarida jo'rbolish kabi 5 ta faoliyat orqali darslar olib boriladi.

O'zbekistonda maxsus musiqa maktablari tarmoqlari ham mavjud bo'lib, 2020 – yil 23 – sentabrda yangilangan “Ta'lim to'g'risidagi qonun” ning 14 – moddasida ham “Maktabdan tashqari ta'lim"[7] ni tashkil etish haqidagi band keltirilgan. Bu maktablar bolalarga yanada intensiv musiqa ta'limini taqdim etadi hamda ularning musiqaga bo'lgan qobiliyatini yanada rivojlantiradi. Bu maktablarda an'anaviy o'zbek musiqasiga ham, G'arb klassik musiqasiga ham e'tibor qaratiladi. Professional ta'lim bosqichida o'quvchilar musiqa litseyi, pedagogika institutlari, konservatoriyalarda o'qishlari mumkin, u yerda ular ijrochilik, kompozitsiya va musiqa nazariyasi bo'yicha ta'lim oladilar. Musiqa maktablari, pedagogika institutlari, madaniyat va san'at institutlari va O'zbekiston davlat konservatoriyasi o'quv dasturlariga o'zbek an'anaviy musiqasida ham, G'arb klassik musiqasida ham o'quv mashg'ulotlar kiritilgan. O'quvchilar o'zbek milliy cholg'u asboblari bilan birgalikda, G'arb cholg'u asboblarini professional tarzda ijro etishni o'rganadilar.

O'zbekistonning musiqa va san'at sohasi mamlakat madaniy bayramlari, milliy bayramlari va jamoat tadbirlari bilan yaqindan bog'langan. O'quvchilar, talabalar, an'anaviy musiqani yorituvchi ko'rsatuv va konkurslarda tez-tez ishtirok etadilar. Musiqa ta'limini ommalashtirish va talabalarga ijro imkoniyatlarini yaratib berishda O'zbekiston Davlat filarmoniyasi va turli madaniyat markazlari kabi muassasalar alohida o'rin tutadi.

DTS bo'yicha musiqiy darslarni tashkil etish. Xususan, umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standartlari asosida umumiy o'rta ta'lim bosqichida “o'quvchilar musiqa madaniyatiga oid quyidagi bilim, ko'nikma va malakalarni egallashlari shart:

har bir mahalliy uslubda o'ziga xos ijrochilik uslublari va cholg'u asboblarini bilish;

Farg'ona-Toshkent, Samarqand-Buxoro, Surxondaryo-Qashqadaryo, Xorazm ijrochilik uslublari xususiyatlari, mashhur musiqa janrlari (doston, katta ashula, yallachilik)ni bilish, ularning mashhur ijrochilarini bilish;

maqom haqida tushuncha, o'zbek maqomlari va ularni asosiy turkumlari, shashmaqom, uning cholg'u ashula yo'llari, Farg'ona-Toshkent maqomlari, Xorazm maqomlari, cholg'u va aytish yo'llarini bilish;

O'zbekiston hududida mumtoz musiqaning ko'p tarmoqli va mahalliy an'analarga ega ekanligi, ularning o'xshashligi va o'ziga xosligi, mahalliy musiqiy an'analarning zamonaviy musiqa, bastakorlik va kompozitorlik ijodi sohasida namoyon bo'lishini bilish;

ikki ovoqli qo'shiqlarni sof ohangda kuylash, major uch tovushligidan minor uch tovushligiga mustaqil kuylab o'ta olish;

kuylashda forte va piano dinamik tuslarini bajarish, o'zi va o'rtoqlari ijro etgan qo'shiqlarning ijrochilik saviyasi va badiiy sifatini baholay bilish;

mashhur qo'shiq va ashulalar, yor-yorlar hamda ushshoqlarning mahalliy uslub variantlarini tinglab ajrata olish;

kuylash va tinglash madaniyatiga ega bo'lish;

musiqa naqadar qadimiy san'at ekanligi, o'zbek xalq musiqasining ildizlari uzoq davrlarga taqalib, asrlar, yillar davomida sayqal topib, rivojlanib kelganligi, shu bois xalqimizning boy madaniyatini, milliy qadriyatlarimizni o'zida aks ettirishini va nihoyat, o'zbek milliy musiqamiz umumbashariy jahon musiqa madaniyatining ajralmas bir bo'laki ekanligini tasavvur qila olish" [8] kabi talablar yuklatilgan.

Xulosa. Musiqiy ta'lim jarayonlarida ham zamonaviy innovatsion metodlar va musiqa o'qitishning yangicha tendensiyalari ko'paymoqda. Shunga qaramay musiqa fanlari o'rniga haftasiga tabiiy va aniq fanlar soatlarini ko'paytirish, san'at fanlariga “ikkinchi darajali” fan sifatida qarash kuchaymoqda. Biroq olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar musiqa o'qitishning ta'lim muvaffaqiyatlari bilan bog'liqligini ko'rsatmoqda. Dunyoda umumiy o'rta ta'lim tizimida musiqa o'qitish, musiqa darslarini dolzarbligi va uni takomillashtirish yo'lida olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar, tajribalar aniq fanlarni o'zlashtirishda musiqaning o'rnini juda yuqoriligini tasdiqlamoqda. Ayniqsa matematikani musiqa bilan bog'liq holda o'rganish o'qishdagi natijalarni yaxshilashga yordam berishi kuzatilmoqda. O'zbekiston umumiy o'rta ta'lim maktablari 1 – 7 – sinflari musiqa dars yuklamalarini yanada ko'paytirish, boshqa fanlarni o'zlashtirishda va samaradorlikka erishishda yordam berishi mumkin.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Bolalar musiqa va san'at maktablari faoliyatini yanada takomillashtirish bo'yicha 2016 – 2020-yillarga mo'ljallangan Davlat dasturi to'g'risida” 2015-yil 20-noyabrda PQ-2435-son qarori
2. Madaniy faoliyat va madaniyat tashkilotlari to'g'risida” O'zbekiston Respublikasining 2021 – yil 20 – yanvardagi O'RBQ – 668 – son qonuni

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 08.10.2019 yildagi PF-5847-son O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida 2022 – 2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasini “Inson qadrini ulug'lash va faol mahalla yili
4. O'zbekiston Respublikasining Ta'lim to'g'risidagi Qonuni, 29.08.1997 yildagi 464-I-son
5. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi 29.08.1997 yildagi 463-I-son
6. O'zbekiston Respublikasining Ta'lim to'g'risidagi Qonuni, 23.09.2020 yildagi O'RB-637-son
7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Umumiy o'rta va o'rta maxsus ta'limning davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida qarori, 06.04.2017 yildagi 187-son